

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО
РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО
ДІАЛЕКТУ**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки IV курсу

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,

спеціальності 035 «Філологія»,

спеціалізації 035.01 «Українська мова

та література», ОНП «Українська

філологія та західноєвропейська мова»

Руслани ВОДЗІНСЬКОЇ

Науковий керівник:

к.філол. н., доцент кафедри української

мови та прикладної лінгвістики

Оксана СУХОВІЙ

«Допущено до захисту»

протокол засідання кафедри

української мови та прикладної лінгвістики

№ 15 від «б» червня 2024 року

завідувач кафедри _____

к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

АНОТАЦІЯ

Водзінська Р. Г. «Особливості говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області в контексті подільського діалекту». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня «бакалавр» студентки 4 курсу освітньої програми «Українська мова і література та західноєвропейська мова», спеціальність 035 – Філологія.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області. Об'єктом дослідження є сучасний говір, а предметом – фонетичні, морфологічні та лексико-фразеологічні особливості говору селища Тростянець. Матеріали дослідження – записи мовлення жителів селища, «Матеріали до словника подільського говору» І. Гороф'янюк та «Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок» Н. Коваленко. Основні методи – описово-аналітичний, спостереження та метод польових досліджень.

У роботі розглянуто історію та походження подільського говору, проаналізовано фонетичні, граматичні та лексико-фразеологічні особливості, описано унікальні риси мовлення жителів селища.

Результати дослідження дозволили визначити основні особливості подільського говору в цьому регіоні, а також висвітлити його унікальні мовні характеристики.

Ключові слова: подільський говір, фонетика, граматики, лексика, фразеологія, діалектологія.

ABSTRACT

Vodzinska R.H. «Peculiarities of the dialect of Trostianets village, Haisyn district, Vinnytsia region in the context of Podillia dialect». Qualification work of the educational degree «Bachelor» of the student of the 4th of the educational program «Ukrainian Language and Literature and Foreign Language», specialty 035 – Philology. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 2024.

The qualification work paper is devoted to the study of the dialect of the village of Trostianets, Haisyn district, Vinnytsia region. The purpose of the work is to characterize the dialect of Trostianets village. The object of the study is the modern dialect, and the subject is the phonetic, morphological, lexical and phraseological features of the Trostianets dialect. The materials of the study are the residents of Trostianets' own speech recordings, «Materials for the Dictionary of Podillia Dialect» by I. Horofianiuk and «Phraseological Dictionary of Podillia and Related Dialects» by N. Kovalenko. The main methods are descriptive and analytical, observation and field research.

The paper examines the history and origin of the Podillia dialect, analyzes its phonetic, grammatical, lexical and phraseological features, and describes the unique features of the village's speech.

The results of the study allowed us to identify the main features of the Podillia dialect in this region, as well as to highlight its unique linguistic characteristics.

Keywords: Podillia dialect, phonetics, grammar, vocabulary, phraseology, dialectology.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПОДІЛЬСЬКИЙ ГОВІР: ІСТОРІЯ, ПОХОДЖЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА	7
1.1. Історія походження та дослідження подільського говору.....	7
1.2. Опис подільського говору: характерні ознаки та особливості.....	10
1.3. Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ФОНЕТИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	15
2.1. Історія заснування селища Тростянець	15
2.2. Фонетичні особливості говірки	19
2.3. Граматичні особливості говірки.....	21
2.4. Висновки до розділу 2	23
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	25
3.1. Лексичні особливості говірки.....	25
3.2. Фразеологічні особливості говірки	35
3.3. Висновки до розділу 3	38
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку української лінгвістики спостерігається особливий інтерес до питань діалектології, що викликає збільшення обсягу наукових досліджень у цьому напрямку мовознавства. Вивчення особливостей подільського говору є актуальним з декількох причин. По-перше, мова є ключовим елементом культури, а дослідження різних діалектів допомагає зберегти та зрозуміти різноманітність лінгвістичної спадщини. По-друге, подільський говір відображає історичні, соціокультурні та географічні чинники регіону. Вивчення фонетики, граматики, лексики та фразеології може розкрити його унікальні риси. По-третє, збереження та документування різних говорів допомагає в збереженні культурної різноманітності. Вивчення особливостей подільського говору є актуальною темою лінгвістичних досліджень. Окремі аспекти цієї теми розглянуті у працях видатних учених, зокрема: І. Гороф'янюк [9], І. Сташкевич [36], Ф. Жилка [18], І. Матвіяса [28] та інших.

Вибір населеного пункту для проведення цього лінгвістичного дослідження цілком зрозумілий. Територія селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області входить у зону поширення подільського говору, зокрема належить до групи східноподільських говірок. Сьогодні в українському мовознавстві не відомі праці, в яких представлено опис говірки селища. Крім того, значущість такого дослідження також обумовлена тим, що говірка, яка вживається у цьому населеному пункті, може бути віднесена до проміжного типу між південно-західним та південно-східним наріччям, оскільки територіально межує із зоною степового діалекту.

Метою кваліфікаційної роботи є детальна характеристика говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**:

1) розглянути наукові джерела, що стосуються подільського говору, з метою систематизації інформації щодо його походження, дослідження, особливостей фонетики, граматики, лексики та фразеології;

2) записати діалектне мовлення носіїв досліджуваного говору;

3) проаналізувати аудіоматеріали, простежити особливості мовлення жителів селища у фонетичній, граматичній та лексико-фразеологічній підсистемах мови;

4) визначити унікальні особливості мовлення жителів селища.

Об'єктом дослідження є сучасний говір селища Тростянець.

Предметом дослідження є фонетичні, морфологічні та лексико-фразеологічні особливості говору селища Тростянець.

Методи дослідження. Задача, що була поставлена, а також наявні джерела дослідження вимагали застосування описово-аналітичного підходу, на основі якого було створено лінгвістичний опис сучасного говору селища Тростянець. На етапі збору діалектного матеріалу використовувався метод польових досліджень та метод спостереження.

Матеріалами дослідження стали власні записи, зокрема запис зразків мовлення жителів селища Тростянець Л. Синяк 1959 р.н., Н. Водзінської 1959 р.н. та О. Водзінського 1957 р. н., який народився в іншій частині області, але проживає тут понад 40 років, «Матеріали до словника подільського говору» І. Гороф'янюк [9], «Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок» Н. Коваленко [25].

Структура роботи.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (Розділ 1 «Подільський говір: історія, походження, характеристика», розділ 2 «Фонетичні та граматичні особливості говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області», розділ 3 «Лексико-фразеологічні особливості говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області», висновків та списку використаних джерел (40 позицій). Повний обсяг роботи становить 49 сторінок, основного тексту – 40 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПОДІЛЬСЬКИЙ ГОВІР: ІСТОРІЯ, ПОХОДЖЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1. Історія походження та дослідження подільського говору

Подільський говір – це один із говорів волинсько-подільської групи південно-західного наріччя, поширений на території Поділля – історичного регіону в центральній частині України, тобто в південній частині Хмельницької та Вінницької областей, частково охоплює східну частину Тернопільської області, південно-західні райони Київської та західні Черкаської, північно-західні Кіровоградської, північ Миколаївської та північний захід Одеської областей. Діалектне мовлення характеризується тим, що поширюється на певній території. Отже, це означає, що основним чинником, який впливає на формування діалекту, є територіальний [1, с. 216].

Територія, що тепер зветься Поділлям, була заселена ще з часів Київської Русі і формувалася поступово, що показують писемні пам'ятки, датовані XII-XIV ст. На формування мовленнєвих особливостей подільського говору насамперед впливали великі війни та переселення народів. Великі набіги здійснювали монголо-татари, тому територія була не достатньо заселеною, а згодом близько століття Поділля, або ж Подільський улус, входило до складу Золотої Орди. Після припинення нападів монголів Подільська земля стала приваблювати своїми родючими землями селян з інших регіонів, тому повне дозаселення Поділля відбулося упродовж XVI–XVIII ст. Цю територію неодноразово ділили інші держави: Польща та Литва, Австро-Угорщина та Росія, насаджуючи свою політику витіснення української мови, свої культуру, звичаї та традиції, але все-таки маючи вплив на формування подільського діалекту [10, с. 3].

Загалом, життя подолян, зокрема мешканців Вінниччини, мало свої особливості. У порівнянні зі східними областями України, такими як Наддніпрянщина, Полтавщина, Слобожанщина, тут не спостерігалось таких

значних переселень та міграцій, що призвело до відсутності різкого схрещування та еволюції родоплемінних діалектів у нових феодальних умовах і створення більш суцільних діалектних масивів, як на сході [9, с. 6].

Поділля, зокрема Вінниччина, – це регіон, у якому проходять межі говіркових угруповань, тому що саме на цій території пролягали давні адміністративні та політичні кордони, торгові тракти, ареал свого часу зазнавав впливів як різних слов'янських, так і неслов'янських мов і діалектів.

В історії дослідження подільського говору можна виділити 4 етапи:

1. *Перший етап* охоплював другу половину XIX століття та був пов'язаний зі збором емпіричних даних та визначенням його особливостей серед інших діалектів. Уперше особливості подільського говору визначив та коротко описав І. Вагилевич у вступі до граматики української мови для галичан, яка була опублікована у Львові у 1845 році. Подільський говір також привернув увагу інших дослідників українських діалектів, таких як Я. Головацький (у межах волинсько-подільського наріччя), О. Потебня, К. Михальчук [28, с. 20–21].
2. *Другий етап* охоплював першу половину XX століття (переважно до 1917 року) і був спрямований на лінгвістичний аналіз говору. Дослідники, такі як Г. Голоскевич, О. Сорочан, Б. Яцимирський, Є. Тимченко вивчали фонетичні, граматичні і лексичні особливості різних говорів сіл Подільської губернії, визначали належність говору до певного наріччя, описували особливості фонетичного рівня, а також використовували зв'язні тексти та живі мовні зразки подолян з фонетичною транскрипцією для більш ефективного аналізу [11].
3. *Третій етап* охоплював другу половину XX століття і був пов'язаний зі зростанням інтересу до діалектологічних досліджень після Другої світової війни. У цей період науковці звернули увагу на різноманітні аспекти дослідження подільського говору:

- визначення меж подільського діалекту відображається у працях Г. Шила, Ф. Жилка та С. Бевзенка. Загальне членування діалекту представлено в «Атласі української мови»;
  - основні риси говору на різних мовних рівнях систематизували Ф. Жилко, С. Бевзенко, І. Матвіяс, О. Горбач та П. Гриценко;
  - лексикографічна робота представляється у словниках, зокрема в «Словнику подільських говірок» Д. Брилінського з-понад 3000 слів та фразеологізмів, а також у «Словнику специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області)» О. Мельничука, який упорядкував 1300 лексем із докладною лінгвістичною інформацією.
4. *Четвертий етап* охоплював кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. Під час нього більш детально встановилися межі цього говору та провівся розподіл окремих груп говірок, що входять до складу досліджуваного говору [10, с. 4-9].

Т. Тищенко, Г. Березовська і Л. Поліщук називають східноподільськими ті говірки, які територіально обмежені таким чином:

- *на півночі* – від верхньої частини річки Рось на північ від міста Ставища до верхньої частини річки Гнилий Тікич;
- *на сході та півдні* – від русла річок Гнилий Тікич і Синюха до русла річки Південний Буг у напрямку на міста Ананьїв, Балта Одеської області та Чечельник Вінницької області;
- *на заході* – від міста Чечельник Вінницької області до верхньої частини річки Рось [3].

Серед сучасних дослідників, І. Гороф'янюк, окрім східноподільських, виділяє центральноподільські говірки. На своїй карті «*Діалектні зони центральноподільських і суміжних говірок*» науковиця відділяє центральноподільські говірки від східноподільських говірок лінією, що проходить на захід від міста Чечельник, східніше селища Тростянець, західніше міста Гайсин і західніше міста Іллінців у Вінницькій області. Крім того, дослідники виділили три діалектні макрозони центральноподільських говірок: північну, південно-східну та південно-західну [14, с. 125-126].

Л. Поліщук та Г. Березовська зазначають, що подільський говір є найменш дослідженим, проте східноподільські говірки представлені в регіональних словниках П. Лисенка «Словник специфічної лексики правобережної Черкащини», Д. Брилінського «Словник подільських говірок», М. Доленка «Словник діалектної лексики Вінниччини», Т. Тищенко «Лексика бджільництва Східного Поділля» [30, с. 2].

Отже, на підставі результатів наукових досліджень подільського говору південно-західного наріччя можна зробити висновок, що подільський говір поширений на території Поділля в цілому, зокрема на території Вінницької області. Гайсинський район Вінниччини, включно з селищем Тростянець, класифікується як східноподільський говір, а згідно з дослідженнями І. Гороф'янюк щодо внутрішнього розподілу говірок Вінниччини належить до південно-східної макрозони центральноподільських говірок.

1.2. Опис подільського говору: характерні ознаки та особливості

У сучасній українській мові виділяють характерні ознаки окремих наріч та говорів, зокрема їхні фонетичні, граматичні та лексико-фразеологічні особливості. Характерними рисами подільського говору є переважно ті самі ознаки, що характерні для південно-західного наріччя загалом. Але окрім цього, досліджуваний говір має свої відмінності від інших діалектів південно-західного наріччя, таких як галицько-буковинський та карпатський. Отже, важливо провести дослідження, щоб виявити характерні риси саме подільського говору.

До фонетичних особливостей подільського говору належать такі:

- повне або часткове **укання** в ненаголошених позиціях: *по^у \суда, по^у\р'іг, ку\му* [6, с. 3];
- повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних **е, и** та **о**: *се^и\ло, си\ло, то^у\б'і, ту\б'і, зу\зул'а*;
- передньоязикові приголосні **д, т, з, с, н** перед **і**, що походять із давнього ***о**, як правило, не пом'якшуються: *\стіл, \ніс, \сік* [14, с. 127];
- твердість **р** перед голосними: *бу\рак, ра\док, рас\ниї* [37, с. 115-116];

- депалаталізація кінцевого **ц'**: \хlope"ц, \м'іс'ац [36, с. 1];
- депалаталізація кінцевого **т'** у дієсловах III ос. однини і множини теперішнього часу і II ос. множини наказового способу: \робит, \робл'ат, но\с'іт [21, с. 58];
- депалаталізація губного приголосного у звукосполюках **с'в, ц'в** перед **йа**: с'ва\тошно, с'\вато [35, с. 25];
- наявність вставного **л'** на місці давнього *й після губних приголосних: здо\роўл'а, ко\роўл'ачий, причи\питис'йак рип\л'ах [24, с. 87];
- наявність вставного **н** після губного приголосного **м** на місці давнього *й: \памн'ат', м \н'ати, м\н'асо;
- реалізація звукосполюки **вн** як **мн**: р'ім\н'ати; **бн** – **мн**: др'ім\ниї;
- реалізація звукосполюки **ст** як **с'ц'**: \гос'ц'і, \мас'ц'у [17, с. 1];
- реалізація звука **ф** як **хв** у словах хво\нарик, х\ворма; як **х** – \кохта, хла\нел', худ\болка; як **в** – \л'іўчики [33, с. 34];
- реалізація звукосполюки **хв** звуком **ф**: \курачим фос\том;
- реалізація звукосполюки **кв** звуком **ф**: фа\сол'ка [3, с. 4];
- реалізація звукосполюки **мн'** звукосполучкою **мй**: со\ломн'аник, капе"л'ух, со\ломл'аниї [31];
- реалізація звукосполюки **ли** як **л'ї** у слові гл'і\бок'і [7, с. 29];
- реалізація звукосполюки **ки** як **к'ї** у слові к'і\шен'а [3, с. 4];
- збереження протетичних приголосних **г, в** перед голосними **о, у**: \гос'ін', \вос'ін', го\рати, во\рати [26, с. 61];
- відсутність шиплячих у дієслівних формах: \ход'у, \нос'у, к \рут'у [28];
- у позиції перед глухими не завжди зберігається дзвінкість приголосних **б, в, г, д, ж, д̂ж, д̂з, з, ц**: опиши\вати, розклад\ниї, роспа\шонка [32];
- приголосні в позиції після голосних не подовжуються: ко\лос'а, жи\т'а, в'і\с'іл'а [39, с. 316];
- одзвінчення глухих звуків: \од'аг поўс'аг\ден:иї;

- префікс **від-** перед глухими іноді передається як **от-**: *от\рез, от\жати* [3, с. 5];
- рефлексія давнього ***ѣ** як **у** в словоформі *ц'ул'у\вати* [14, с. 127];
- рефлексія давніх ***ѣ** та **а** після пом'якшених і шиплячих приголосних як **а**: *ло\ша* [16];
- випадіння звука або групи звуків у дієслові **хотіти**, в середині присудкового слова **треба**, в частці **нехай** – *\хт'іти, тра, най* [39, с. 316];
- фонетично видозмінені форми числівників *\штири, йі\ден* і похідні від них [13, с. 58];
- метатеза має лексикалізований характер: *к'ір\ниці'а, кир\ниці'а, гоір\ки, мед\в'ід'* [14, с. 127].

До морфологічних особливостей подільського говору належать такі:

- іменники жіночого роду 3-ої відміни в родовому відмінку однини мають паралельні закінчення **-и, -і**: *\соли – \сол'і, \кров'і – \крови*;
- іменники жіночого роду 3-ої відміни в орудному відмінку однини мають закінчення **-ойу ('ойу), -ейу**: *\ночойу, \ніч'ойу, \ночейу*;
- іменники чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини мають закінчення **-ови (-єви)**: *\хлопці'ови, на \хлопці'ови* [14, с. 128];
- утворення прикметників за допомогою суфікса **-ов-**: *\замшовий, \шал'овий, \комір\стойан\цовий*;
- утворення пасивних дієприкметників за допомогою суфікса **-ан-**: *на\мисто\роск\лад'ане, о\дежа по\ход'ана, \шапка п\лет'ана* [3, с. 6];
- іменники м'якої групи змінюються за аналогією до іменників твердої основи: *ко\н'ом, г\рушойу, ол'іу\ці'ом* [14, с. 128];
- усічення закінчень прикметників та присвійних займенників жіночого роду в родовому й давальному відмінках: *зеленій – зе^и\лен'і тра\в'і, на зе^и\лен'і тра\в'і*;
- відсутність розрізнення твердих і м'яких основ прикметників: *\синий, \давний* [29, с. 222];

- творення форм вищого ступеня прикметників за допомогою суфікса **-ішч-**: *доб\р'ішчий, си\н'ішчий* [36, с. 2];
- форма III ос. одн. теперішнього часу дієслів II відміни на **-е** замість **-ит'**: *\робе, мо\лоте, го\воре*;
- уживання закінчення **-ів** замість нульової флексії у формах Р. в. множини іменників жіночого роду I відміни та іменників чоловічого роду II відміни: *ба\б'ів, м'іш\чан'ів, ци\ган'ів* [22, с. 91];
- уживання діалектної обмежувально-видільної частки старого походження іно (йно) у значенні **лише, тільки**: *...не\ма ні\чого, і\но ду\бина...* [23, с. 179].

До синтаксичних особливостей подільського говору належать такі:

- підмет може бути виражений як іменник або займенник у родовому відмінку з кількісним числівником, який виступає його означенням: *Нас дв'ї м'ї\сило / а ро\били коро\ваї то бага\тен'ко*;
- активно вживається складений присудок у формі нечленного прикметника – *годен*: *\він не^н \годен ўже ро\бити*;
- іменникові означення з прийменником *до, на* в знахідному і родовому відмінках, що виражають мету, спрямованість на якісь предмети: *\банка до ко\си, во\да на \коси*;
- неузгоджене означення, виражене інфінітивом, допускається в разі прилягання до іменників, що позначають конкретні предмети: *во\да \коси \мити*;
- у випадку множини, коли прямий об'єкт дії є іменником-істотою, його виражають формою називного або знахідного відмінка: *\майу в\нуки*;
- після дієслів-присудків, таких як **говорити, казати, думати, згадувати тощо**, часто використовуються іменниково-прийменникові конструкції з прийменником **за**: *гово\рила за \тебе*;
- у випадку, коли присудок передбачає **шукання** або **добування**, цільова спрямованість дії виражається через використання іменниково-

прийменникових конструкцій з прийменниками **по** або **на**: *іду на \лови, п'і\шоў по \вишн'і* [14, с. 128].

1.3. Висновки до розділу 1

Отже, подільський говір досі вивчений недостатньо. Основним чинником формування подільського говору є територіальний. Історичні чинники розвитку, зокрема набіги татар, поділ території між державами відобразилися в діалектній мові мешканців.

Селище Тростянець розташоване в зоні поширення подільського говору, який вирізняється окремими фонетичними, граматичними та лексико-фразеологічними особливостями.

РОЗДІЛ 2. ФОНЕТИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Історія заснування селища Тростянець

Тростянець – селище Гайсинського району Вінницької області. Це місце з багатою і складною історією, яка відображає випробування та витримку українського народу крізь віки. Тростянець зберіг у своїх межах пам'ять про війни, революції та репресії, а на карті сучасної Вінниччини обриси колишнього Тростянецького району нагадують пташку в польоті, а серцем цієї пташки є Тростянець.

Історія селища починається ще в 1598 році. За старовинними переказами воно існувало задовго до цього, розташовуючись на захід від його сучасних кордонів. Протягом віків Тростянець ставав свідком численних нападів, тому припиняв своє існування. У період татарських набігів та боротьби Речі Посполитої, Російської та Османської імперій життя в селищі було нестабільним та небезпечним. Згодом, внаслідок поділів Речі Посполитої, Тростянець опинився під владою Російської імперії, а пізніше став частиною УНР, Української Держави П. Скоропадського та Директорії. Після цього селище перейшло під владу Радянського Союзу, а згодом - незалежної України [34].

Результати археологічних досліджень переконливо свідчать, що землі Тростянця були заселені ще в період неоліту, що припадає на 8-4 тисячі років до нашої ери. Пізніше на цих теренах з'явилися поселення представників Трипільської культури (3 тисячі років до нашої ери), Черняхівської культури (урочище Дубина, 3-4 століття до нашої ери) та ранньослов'янської культури (5-6 століття до нашої ери).

Наші предки займалися сільським господарством, вирощуючи різноманітні зернові культури, а також використовували кістяну соху для обробки землі та биків як тяглову силу. Також відомо, що на цих теренах проживали племена уличів, які межували з Диким Полем. Після татаро-

монгольської інвазії ці землі стали безлюдними, але з часом знову були заселені [38].

У документах історичних джерел згадки про Тростянець з'явилися в 1598 році, коли місто було відоме як *Адамгород*. Багато будинків тоді розташовувалися вздовж річки Нетеки. Згодом після цього Адамгород знову отримав свою оригінальну назву – Тростянець, яка виникла через особливості заболоченої місцевості, що була вкрита густим очеретом.

Шпаків тракт, який проходив через місто, з'єднував західні землі України з південними чорноморськими. Це призвело до нападів татар і турків на місто, які, за легендами, стали постійними. Тому на території селища була побудована густа система підземних шляхів та сховищ, які, за переказами, використовувалися козаками під час повстань.

Згідно з Люблінською унією 1569 року, Брацлавське воєводство, включно з Тростянцем, увійшло до складу Польського Королівства, що призвело до істотних змін у соціальній, економічній та релігійній сферах життя регіону. Це також покращило оборону південних кордонів воєводства від татарських нападів. Багато поселень на кордоні отримали фортифікаційні споруди в 16-17 століттях. На мапі Гійома де Боплана другої половини 17 століття видно фортецю у Тростянці [8].

У першій половині XVII століття влада над Тростянцем постійно змінювалася: від магнатів Потоцьких, Собанських до Вишневецьких. Експлуатація поміщицького класу часто призводила до втечі кріпаків від своїх панів, які потім приєднувалися до повстання під проводом Богдана Хмельницького (1648-1654 рр.).

Біля Тростянця, у селі Четвертинівка, 22-23 травня 1652 року, відбулася битва під Батогом. У цій сутичці українські козаки під керівництвом гетьмана Богдана Хмельницького розбили 30-тисячне військо польської шляхти, яке очолював коронний гетьман Речі Посполитої Мартин Калиновський. У 1649 році Тростянець увійшов до складу Брацлавського полку. Після Андрусівського

перемир'я місто залишилося під владою Польщі й потрапило до складу Російської імперії тільки в 1793 році [34].

З початку 1797 року, після введення нової адміністративної системи, Тростянець став частиною Брацлавського повіту Подільської губернії. У 1799 році в місті функціонували два винокурні заводи, а пізніше, в 1843 році, спорудили один із перших цукрових заводів на Поділлі, який згодом пройшов реконструкцію та став одним із найбільших на території України. Завдяки залученню іноземних інвестицій місто перетворилося на важливий промисловий центр у регіоні. Цукровий завод став спільною власністю французького акціонерного товариства та російських підприємців. Керівником підприємства був француз Георг Каміл Транкуа, який займався модернізацією виробництва.

У місті існували палітурна майстерня і друкарня. Наприкінці XIX століття в місті мешкало близько 5100 осіб. У населеному пункті функціонували дві лікарні, одна з них працювала при цукровому заводі. Крім того, в Тростянці були волосне управління та поштово-телеграфна контора.

Освітня система міста включала дві церковнопарафіяльні школи, двокласне училище, яке було пов'язане з цукровим заводом і пізніше розширило свою діяльність, ставши центром культури та освіти, а також три єврейські молитовні школи. Загалом цей період в історії міста відзначився його розквітом та соціально-економічним піднесенням.

Проте події революції в Російській імперії в січні 1918 року відобразилися на Тростянці: у місті встановили владу більшовиків. Під час громадянської війни та іноземної інтервенції інфраструктура міста стала жертвою запеклих боїв, що спричинило значні руйнування.

Остаточне встановлення більшовицької радянської влади відбулося лише в червні 1920 року, через що виникла потреба у відновленні інфраструктурних та промислових об'єктів. У 1921-1922 роках запустили спиртзавод та залізничну станцію. У 1924 році в місті побудували дві початкові та 7-річну трудові школи, дитячий будинок, школу ліквідації неписьменності та громадську їдальню. Розвитку соціально-культурного життя сприяли відкриття бібліотек, клубів,

самодіяльного театру, дитячого майданчика та ясел. Відповідно до радянської політики, в 1928 році створили сільськогосподарську артіль «Свій труд» та артіль «Комінтерн», а в 1930 році – машинно-тракторну станцію. У 1934 році з'явився новий колгосп «Політвідділ», а в 1935 році колгосп «Комінтерн» поділили на два господарства – ім. Паризької комуни та ім. Комінтерну.

Крім того колишній цукровий завод знесли, а на його місці створили радгосп та механічні майстерні. У 1930 році ввели в експлуатацію дві електростанції, авторемонтну майстерню та промкомбінат. Також у 1935 році відкрили середню школу, де навчалось 650 учнів, а бібліотека мала книжковий фонд близько 6 тисяч примірників. У селищі також діяли заводський та районний клуби [27].

Важким періодом для Тростянецьчини був Голодомор, який забрав життя майже 300 осіб. Ще більш трагічною сторінкою був час Другої світової війни. Сотні людей загинули від катувань, а близько 500 осіб вивезли на примусові роботи до нацистської Німеччини. 13 березня 1944 року місто звільнили військами 27-ї армії 2-го Українського фронту. Після відступу німецьких військ майже жоден промисловий або інфраструктурний об'єкт не залишився у місті, більшість житлових будинків залишилися зруйнованими.

Післявоєнна реконструкція дозволила відновити місто та навіть розширити його. Збудували дві школи, три дитячі садочки, два будинки культури, спортивні заклади, відновили всі колгоспи та господарства, відкрили ряд магазинів та універмагів, поновили роботу спиртзаводу, м'ясокомбінату, хлібозаводу, лікарень, закладів громадського харчування.

Протягом останніх 40 років ввели в експлуатацію районний Будинок культури, універмаг, райдрукарню, санепідемстанцію, станцію по боротьбі із захворюванням тварин, райвузол зв'язку та інші адміністративні споруди. Також відновили і розширили мережі водопостачання та газопостачання, енергопостачання, радіофікації та телефонізації, інфраструктуру міста [34].

Сучасний Тростянець – це маленьке і затишне містечко з багатою історією та гостинними мешканцями. Сьогодні тут проживає 7496 осіб. На території

Тростянця функціонують селищна рада, гімназія, ліцей, дитячі садочки, будинок дитячої творчості та спорткомплекс.

2.2. Фонетичні особливості говірки

Дослідження говірки селища Тростянець проводилося самостійно шляхом спостереження та запису діалогів з жителями селища. Отриманий фонографічний запис дозволяє вивчити фонетичні особливості діалектної мови, яку використовують жителі селища Тростянець.

У говірці зустрічається явище, коли звуки **е** та **и**, виступаючи у ненаголошеній позиції, часто наближаються один до одного. Це може мати два наслідки: вони можуть вимовлятися як **е^и** або **и^е** або ж зливатися в один звук. За моїми спостереженнями найчастіше відбувається злиття в один звук: *нивіс\ках, сви\круха, а\ли, си\л'і, у\читил'ки*.

У наголошеній позиції звук **о** виступає як лабіалізований заднього ряду середнього підняття, а в ненаголошеній позиції перед наголошеними **у** та **і** спостерігається помірно **укання** і вимовляється як **о^у**, а подеколи **у**: *ро^у\зумна, зу\зул'а, кур\жі*. Також спостерігається у деяких словах помірно **акання**: *ха\рошиї, та\мат*.

Варто звернути увагу на широке використання звука **і** в говорі тростянчан. Цей звук часто замінює стародавній ***ѣ** і етимологічні звуки **о** і **е** у новозакритих складах. Особливістю використання звука **і** є те, що він вживається незалежно від наголосу. В окремих словах, замість звука **і**, можуть зустрічатися інші звуки. Наприклад, через асиміляцію до **у** в наступному складі звук **і** може перетворитися на **у**. У селищі найчастіше вживають такі слова: *\д'урка, ц'ул'у\вати*.

Звук **и** зазвичай вимовляється як **и** переднього ряду з високим підняттям, але з трохи зниженою артикуляцією у напрямку до середнього ряду. Однак, у деяких словах після шиплячих можна почути варіант **і**: *т'іл'і\візор, \чій, т'ір'і\тор'іа*. Також у багатьох словах говірки, коли ненаголошений **е**

знаходиться перед **і**, а ще частіше після **й**, він набуває виразного відтінку **і** або навіть повністю вимовляється як **і**.

У говірці тростянчан звукосполучення губного приголосного та звука **й** замінюється звукосполученням губного приголосного та звука **л'**: *здо\роўл'а, дири\ўл'аниї*. Часто спостерігається використання звукосполучки **мй**, яке перетворюється на звукосполучення **мн'**: *\ўремн'а, \намн'ат, мн'а\ген'к'і*.

У говорі селища Тростянець звукосполучка **ст** часто переходить у **с'ц'**: *гобійс\ц'а*, а у звукосполучці **с'в** відбувається ствердіння **в**: *с\вато, с'ватку\вати*. Поширеним є чергування звука **о** з нулем звука у слові *х\т'іти*. Часто передньоязикові приголосні **д, т, з, с, н** перед **і** не пом'якшуються: *\стіл, на\нич*. Перед глухими звуками та в кінці слова дзвінкі приголосні оглушуються: *\д'ішка, \л'ішко, \вашко*.

Одним із найбільш поширених явищ є повна депалаталізація звука **р'**: *бура\ки, повто\рати, ра\сній*. Майже завжди у говірці відбувається перетворення звукосполучки **кв, хв** на звук **ф**: *фасо\л'і, \фіртка*.

У деяких словах відбувається заміщення звука **ч** звуком **ш** перед **н**: *пши\нишний, му\лошна*. Також можемо спостерігати явище синкопи – *по\кау, чимпо\б'іше"*, *х\т'іли* та апокопи – *\зара*.

У говірці часто відбувається перехід африкати **дз̄** у звук **з**: *куку\руза, куку\руз'ана*, а також навпаки – перехід **з** у **дз̄**: *\бриндз̄'у, мама\лидз̄'у*. Дуже поширеним явищем є вживання протетичного **г**: *гоір\ки, гу\л'іа, го\кун'чики, гесе\ледец', \гоко*.

Спостерігається явище дистанційної регресивної дисиміляції у слові *жи\л'ізне*.

Основним явищем є твердість приголосного **т** у дієсловах 3-ї особи однини і множини теперішнього часу і 2-ї особи множини наказового способу: *па\дайт, кри\чит, ки\пит, дру\жит*.

Майже повністю відсутні подовжені приголосні у словах: *жи\т'і, за\н'ат'а, \вечері, по\ложен'і*. У говірці спостерігається порушення норм

акцентуації, вільний наголос багатьох слів: *укр\айін'с'кії, двойу\r'ідниї, кумпйути\r'іў.*

Крім зазначених рис, спостерігається також заміна звука **шч** на **ш**: *йак\шо, \шоб.* Також відбувається заміна дієслівних закінчень **т'с'а** на **ц'а**: *\кончиц'а, \д'илиц'а.* Ще одна особливість полягає у втраті м'якого звука **л'** перед м'яким знаком всередині слова: *\т'іко, с'\т'іки.* Також спостерігається м'якість приголосного звука **л** перед **ц** у давальному та місцевому відмінках: *та\rіл'ц'і, на та\rіл'ц'і.*

2.3. Граматичні особливості говірки

Говірка жителів селища Тростянець також проявляє свої особливості на морфологічному рівні, але вони в основному відповідають схожим характеристикам всього подільського говору південно-західного наріччя. Крім того, спостерігаються певні риси, які співпадають з характеристиками мови, що вживається в територіально сусідніх говорах південно-східного наріччя.

У говірці спостерігається хитання в роді, слова в більшості випадків вживаються у множині: *поми\дора, поми\дори, фасо\лі.* Спостерігається збереження форм двоїни у поєднанні з числівниками **два, три, чотири**: *дв'і в'ід\rі, дв'і в'ід\rи, чотири коро\в'і, дв'і йа\йечки.*

Іменники першої відміни жіночого роду, що належать до м'якої групи, у формах орудного відмінка однини набувають закінчення з твердої групи **-ойу**: *зим\л'ойу, \вулиц'ойу, до\лон'ойу, бара\бол'ойу.* Таким способом змінюються також форми іменників третьої відміни, наприклад: *\сол'ойу, \мід'ойу, \т'ін'ойу.*

Іменники другої відміни чоловічого роду, які належать до м'якої і мішаної груп, у формах орудного відмінка отримують закінчення з твердої групи **-ом**: *бори\чом, \смап'ц'ом, ко\n'ом, ножом.* Флексія із закінченням **-ом** спостерігається також у іменниках середнього роду II і IV відмін: *ло\шом, \сон'ц'ом, \пол'ом.*

Іменники жіночого роду I відміни в родовому відмінку множини у говірці тростянчан демонструють флексію **-іў**: *\стравіў, піс\н'іў, ба\б'іў*. Така флексія також спостерігається в родовому відмінку іменника *\грошіў* та родовому відмінку множини іменника середнього роду *\йайц'іў*. Також спостерігається вживання флексії **-и** в іменниках жіночого роду **кров** та **сіль**: *\крови, \соли*.

У дослідженій говірці спостерігаються особливості у формуванні прикметників, які виявляються як у розрізненні між твердою і м'якою групами прикметників, так і у використанні різних відмінкових форм. У називному відмінку однини прикметники чоловічого роду мають флексії **-ий** (для твердої групи) та **-ій** (для м'якої групи), як у літературній мові. У свою чергу тростянчани іноді не розрізняють м'яку і тверду групи прикметників, використовуючи форми, які є характерними для волинсько-подільських говорів і деяких південно-східних діалектів. Це ще раз підкреслює спорідненість говірки селища Тростянець з територіально близькими говорами: *двуїу\r'ідн'ії, \будній ден'*. Трапляється у говірці усічена форма прикметників чоловічого роду: *та\к'і, шиш\нишини', \добри'*.

У мові жителів селища якісні прикметники набувають вищого ступеня порівняння, зазвичай, за допомогою:

- суфікса **-ішч-**, який додається до основи прикметника: *бідн'ішчий, весе\л'ішчий, дріб\н'ішчий, смач\н'ішчий*;
- суфікса **-йушч-**, який додається до основи прикметника (зазвичай негативна семантика): *вред\н'ушчий, хит\рушчий, пога\н'ушчий*;
- суфікса **-ч-**, утвореного шляхом асиміляції суфіксального **ш** та кореневих **д** або **т**: *ба\гач:ий, мо\лоч:ий*. Також існує форма прикметника кращий – *\луч:ий*.

Спостерігаються у говірці тростянчан також вживання форми дієприкметників із суфіксом **-ан-**, що відповідає літературному суфіксу **-ен-**: *\ран'аний, за\печаний, на\пал'ана*.

В інфінітивах використовується лише інфінітивний суфікс **-ти**: *\смажити, \бити, по\r'ізати*. При дієвідмінюванні спостерігається відмінність у використанні кінцевих приголосних **д**, **т**, **з**, **с** у формах першої особи однини

дієслів теперішнього часу. Ці приголосні завжди зберігаються без чергування: *си\д'у, \ход'у, при\ход'у*.

Спостерігаються також випадки дієслів другої дієвідміни в третій особі однини теперішнього часу, які часто відображаються закінченням на **-т**: *\ходить, \просит*, але частіше вживаються форми без кінцевого т, які закінчуються на **-е**: *\ходе, \просе, п'ід\ходе", \л'убе, пос\тойе*. У другій особі однини атематичні дієслова мають особливі форми: **їси** – *її\сиш*, **даси** – *да\сиш*.

У говірці тростянчан можна спостерігати фонетичні зміни в числівниках:

- числівник **один** має форму *і\ден, її\ден*;
- числівник **одна** у місцевому відмінку має форму *ў їїд\н'її*;
- числівник **чотири** має форму *ш\тири*;
- числівник **дев'ять** має форму *\дев'ім'*;
- числівник **дванадцять** має форму *два\нац'ім'*;
- числівник **двадцять** має форму *\двацит'*.

У говірці тростянчан спостерігається вживання суфіксів **-імо**, **-їімо**, **-ім**, **-їім** у дієсловах першої особи множини теперішнього часу дійсного способу: *припус'т'імо, ро\б'імо, заку\лот'уйім, роз\вод'ім*.

У говорі фіксується вказівна частка **ос'** у формах *о\с'о, го\с'о*, а також частка **он** у формах *он\до, о\но, гон\до, го\но*.

На синтаксичному рівні відбувається узгодження числівників збірної форми з іменниками чоловічого роду родового відмінка множини: *\тройе бори\ч'іў*. Спостерігається вживання частки **за** у значенні **про**: *їа за гри\би з\найу, \думала за \тебе*, конструкцій з прийменниками **по**, **на**: *п'їш\ла по \хл'їб, б'ї\жу на \рибу*. Вживається активно складений присудок у формі нечленного прикметника **годен**: *не \годен спі\вати, не \годна працю\вати*.

2.4. Висновки до розділу 2

Проведений аналіз говірки селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області розкрив низку фонетичних та граматичних особливостей, які відрізняють її від літературної української мови та інших діалектів.

Серед найбільш поширених фонетичних рис виділено вживання твердого **р** перед голосними звуками: *бура\ки, повто\рати*, наявність приголосного **г** перед голосними на початку слова: *госе\ледец', \гоко*, наявність вставного **н** після губних приголосних: *м\н'ати, м\н'асо*, твердість приголосного **-т** у дієслівних закінченнях: *ки\нит, дру\жит*, перетворення звукосполуки **кв, хв** на звук **ф**: *фасо\л'і, \фіртка*, порушення норм **акцентуації**: *двойу\р'ідний* та ін.

Серед основних граматичних особливостей досліджуваної говірки виділено утворення пасивних дієприкметників за допомогою суфікса **-ан-**: *за\печаний, на\пал'ана*, дієслова другої дієвідміни в третій особі однини теперішнього часу закінчуються на **-е**, замість **-ит'**: *\ходе, \просе*, збереження форм двоїни у поєднанні з числівниками **два, три, чотири**: *дв'і в'ід\рі*, фіксація вказівних часток **ос'** та **он** у формах *о\с'о, го\с'о, он\до, гон\до*, активне вживання складеного присудка у формі нечленного прикметника – **годен**: *не \годна працю\вати* та ін.

РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Лексичні особливості говірки

Характерною особливістю подільського діалекту є його специфічна лексика. Багато слів використовуються і в говорі селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області. На основі записаних аудіоматеріалів та опрацьованої літератури, такої як «Словник подільських говірок» Д. Брилінського [5], «Матеріали до словника подільського говору» [9], «Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до лексичного атласу української мови: від досвіду укладання до практики використання» [15], «Метеорологічна лексика подільського говору: структурна організація та лексична мотивація» [12] І. Гороф'янюк, «Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноподільських говірках» [4], «Словник говірки села Осички Подільського району Одеської області» [2] Г. Березовської, «Однослівні назви погодних умов у говірках Центрального Поділля» [19], «Лексико-семантична підгрупа «Дощ» центральноподільських говірок (на діалектному матеріалі села Бушинка Тиврівського району Вінницької області) [20] Л. Іщенко, «Динаміка традиційної будівельної лексики у мовному звичаї Поділля» Н. Шеремети [40] ми охарактеризували численні лексичні особливості, що притаманні говірці селища. До того ж лексичні діалектизми склали за окремими семантичними групами, що дозволило отримати більш повне уявлення про лексичну розмаїтість цього діалекту.

Під час збирання діалектного матеріалу ми виявили велику кількість лексичних одиниць, що використовуються на позначення назв рослин. Серед них особливо часто зустрічаються такі слова:

- *бад\ил':а* – листя з картоплі;
- *бара\бол'а* – картопля;
- *баробо\лин':а* – листя і стебла від картоплі;

- без, с'і\r'ен' – бузок;
- бу\д'ак – бур'ян;
- бура\чин':а – листя буряка;
- гар\буз – кавун;
- \дичка – дике дерево;
- ка\бак – гарбуз;
- ка\чан – кукурудза, капуста;
- ква\сок – щавель;
- корч – кущ;
- \крижалка – капуста;
- кур\чуха – сорт цибулі, який росте кущем;
- л'у\цері́я, л'у\церна – конюшина;
- очі\рет – рогоза;
- наву\та – польова берізка;
- пир\чиц'а – гіркий, червоний перець;
- по\зички – порічки;
- пу\r'ічки – смородина;
- \сажанка, \с'ійанка – цибуля, яку висаджують;
- свер\биус – шипшина;
- \черех – черешні;
- шчир – вид бур'яна.

Також у говірці селища Тростянець виявлено діалектні назви тварин. Серед них найбільш часто вживаються такі:

- \бедло, ху\доба – тварини;
- бзд'у'х, смир\д'ух – смердючий жук;
- дз'омба\r'i, дз'омба\ки – комарі;
- ко\гут – півень;
- кома\r'i – мурашки;
- \л'оха – свиня;

- \мutel' – метелик;
- \нац'а – поросся;
- \рабец' – шуліка;
- ро\гач – жук-олень;
- с'в'итл'а\чок – жук;
- саран\ча – коник.

У межах проведеного дослідження також були виявлені лексичні відмінності, що характеризують вживання тростянчанами різноманітних страв та їжі загалом. Найбільш поширеними є такі діалектизми:

- ба\лабухи – галушки з часником;
- \бабка – страва з макаронів;
- барабо\л'аники, бара\болники – картопляники, деруни;
- \бебешки – лівер;
- \бігус – страва, яку готують з тушкованої капусти і м'яса;
- бувтун'\ц'і – зіпсовані яйця;
- вара\ниц'і – варене тісто без начинки;
- вер\тути – пироги з повидлом, сиром чи маком;
- виш\н'ак – наливка з вишень;
- \годз'а – страва з вареними огірками;
- коло\туха – молочний продукт, ряжанка;
- кро\л'атина – кроляче м'ясо;
- ку\л'астра – молозиво;
- ма\лисники, ма\ліс'н'іки – налисники;
- ман\дзар – пиріг з сиром, зеленню та яйцями;
- мун\дерка – картопля, зварена в лушпинні;
- пап\шойа – кукурудза;
- ро\на – розсіл;
- соло\н'іна – солоне сало;
- хл'ібе\н'а – буханка хліба;

- *\хрусти* – солодкі коржики;
- *ц'і\лушка* – окраєць.

У проведеному дослідженні було виявлено значну кількість лексичних діалектизмів, які використовуються для позначення різноманітних метеорологічних явищ:

- *в'ітру\ган, в'іт\ришче* – сильний вітер;
- *вид\н'ітис'а, розвид\н'атис'а* – світати;
- *\д'уд'а, \з'уз'а, холо\д'іна, холод\рига* – холодна погода;
- *забун\д'ус'уватис'а, забур\мос'уватис'а* – захмаритися;
- *заве\руха, зави\руха* – сніг з вітром;
- *занепо\годитис'а* – погіршення погоди;
- *\йалова \хмара* – недощова;
- *йід\киї \в'ітер* – пронизливий вітер;
- *\курачий, слі\ний дошч* – легкий, літній дощ;
- *ла\патиї, ла\батий с'н'іг* – дуже щільний;
- *\мрака, \мжичка, сл'акот\н'а* – дрібний дощ;
- *накра\пати, моро\сити, \ц'анати* – крапати (про дрібний дощ);
- *не\года* – сильний вітер зі снігом;
- *ти\рішчити, ш\парити* – сильно накрапати (про дощ);
- *смер\катис'а* – вечоріти.

Досить часто у говірці вживаються емоційно-оцінні конструкції, такі як: *ото ўже \л'айе, оце не\р'ішчит, зали\вайе фс'о*. Часто вживаються конструкції порівняльного типу, наприклад: *\л'айе йак з в'ід\ра*.

У говірці досліджуваного селища наявна велика кількість діалектних слів, які використовуються на позначення зовнішніх особливостей людини. Наприклад, людину з великими губами називають *гем\батойу* або *вар\гатойу*, дуже високу людину – *гандра\батойу*, а малу – *о\нец'куватойу*. Додатково представлено ширший перелік діалектних слів, що використовуються для опису зовнішності людей:

- *ба\н'ак, баш\ка* – голова;
- *бал'у\хатий, бан'\катий* – окатий;
- *балу\хи, бан'\ки* – очі;
- *бац\матий* – повний;
- *\бебехи* – внутрішні органи;
- *\буба, \вава* – рана;
- *г\лухман* – глухий;
- *гандра\батий* – високий і худий;
- *геле\ватий, бам\була, \бецук* – людина з великим животом;
- *\гемби* – губи;
- *гер\гош'і* – спина;
- *живо\тата, би\ремена, в поло\жен'ійі* – вагітна;
- *\защпори* – дуже замерзлі руки;
- *здо\ровий* – великий;
- *к\риж'і* – поперек;
- *\кебет* – розум;
- *\кен'д'ух* – живіт;
- *кланца\ки* – великі зуби;
- *кривун'\д'ака* – кривонога людина;
- *\л'охки* – легені;
- *ла\батий* – людина з великими ногами;
- *\лаба* – нога;
- *мар\ний* – блідий;
- *\морда, \рило* – обличчя;
- *п'ід\гарл'а* – підборіддя;
- *пагн'іс\ц'і, пазу\r'і* – нігті;
- *\пейси, \патли* – волосся;
- *\писок* – рот;
- *\ратиц'і* – руки;

- *род* \іл':а – жінка, яка народила.

Також існує велика кількість діалектизмів на позначення рис характеру. Наприклад, сором'язливу людину називають *встид*\ливоу, а зажерливу – *за*\жабистоу, безсоромного називають *безвс*\тидним, а дурнуватою – *беск*\ленким. Додатково представлено ширший перелік:

- *бур*\мило – непривітна людина;
- *видз*'і\горниї – вишукано зодягнений, хвастун;
- *гала*\тин – людина, яка багато говорить, вітрогон;
- *за*\жабистиї – зажерливий;
- \завидниї – заздрісний;
- *зада*\вака – хвастун;
- *зби*\тошниї – пустотливий;
- *йе*\хидниї – злий;
- \леїба – лінивий;
- *м*\н'іт'ел'ниї – нерішучий;
- *мала*\хол'ниї – дурний;
- *мар*\ниї – блідий;
- *нап*\расниї – нав'язливий;
- \немошниї – безпомічний;
- *нех*\л'уї – неохайний;
- *пас*\ійониї – злий;
- \пурис – гордовитий;
- *роз*':ав\л'ака – гаволов;
- *рос*\пущениї – розбещений;
- *скупир*\д'аї – скупий;
- *ур*\вител' – бешкетник.

Серед діалектизмів виділено невелику кількість назв на позначення членів родини. Наприклад, *ро*\дак – родич, *ро*\дина – рідня, \бун'а – це бабуся, *брато*\ва – це дружина брата, \д'адина – дружина дядька, *сво*\йачка – сестра

жінки, *брат у \других* – двоюрідний брат, *брат у \трет'іх* – троюрідний, а *на\нашко* та *на\нашка* – хрещені батьки.

Під час дослідження також було знайдено багато лексичних діалектизмів, які стосуються опису обрядових подій та предметів:

- *випро\вадини* – проводи в армію;
- *гил '\це* – обрядове дерево;
- *д\ружба та д\ружка* – свідки;
- *к\рижмо* – подарунок, що несуть куми новонародженому;
- *моло\дий та моло\да* – наречені;
- *покри\ван':а* – обряд переходу від дівочтва до заміжжя;
- *\проводи* – поминальний тиждень;
- *ро\дини* – святкування з нагоди народження дитини;
- *\ропис* – РАЦС;
- *\свад'ба* – весілля;
- *\ск\рин'а* – придане;
- *часту\ван':а* – обряд пригощання короваем на весіллі.

Також у мові мешканців виявлено велику кількість діалектних слів, які використовуються для опису різних дій:

- *\бабратис'а* – копирсатися;
- *\бамбатис'а* – висіти, гойдатися;
- *б'ілу\вати* – білити;
- *\бомкати* – бубоніти;
- *бур\мóситис'а* – сердитися;
- *\вид'іти* – бачити;
- *вика\бел'уватис'а* – хизуватися;
- *витво\рати* – робити щось;
- *\вичун'ати* – одужати;
- *\в'з'ати на гир\гоші* – взяти когось на шию;
- *влу\пити* – відломити;

- *вс\н'іти* – встигнути;
- *в\т'ати* – вчудити;
- *г\зитис'а* – пустувати;
- *гам\селити* – бити;
- *гиго\тати* – сміятися;
- *гилу\вати* – підімати щось важке;
- *\гладити* – прасувати;
- *го\лобати* – колупатися;
- *дрил'у\вати* – вибирати кісточки;
- *дро\читис'а, прози\ватис'а* – дражнити когось;
- *жва\кати* – жувати;
- *жл'о\ганити* – жадібно і багато пити;
- *з\дибати* – зустріти;
- *зав\дати* – допомогти підняти мішок;
- *завсти\дати* – засоромити;
- *зати\шатис'а* – вести себе гордо;
- *запоф\торити* – покласти чи сховати так, що важко відшукати;
- *зас\лабнути* – захворіти;
- *заси\лити* – втягти нитку в голку;
- *засло\нути* – причинити вікно;
- *захлис\нутис'а* – вдавитися;
- *ко\нозити* – кортіти, мати охоту;
- *ку\ц'орбитис'а* – згинатися;
- *либитис'а, шк'іритис'а* – усміхатися;
- *лиг\нути* – ковтнути;
- *\лиз'кати* – погано їсти;
- *\лопати* – швидко їсти;
- *ма\рудитис'а* – нудитися;
- *нарихту\вати* – підготувати;

- *п\чихнути* – чхнути;
- *\п'ірвати* – захопити;
- *паку\ватис'а* – швидко їсти;
- *пантру\вати* – стерегти;
- *пас'ійу\вати* – нервуватися;
- *\петрати* – розуміти;
- *повита\лапувати* – порозливати;
- *ре\вати* – плакати;
- *са\пати* – шарувати;
- *\силувати* – примушувати;
- *\т'ішитис'а* – радіти;
- *т\лумитис'а* – товктися;
- *тур\нути* – штовхнути;
- *уви\хатис'а* – інтенсивно працювати;
- *ш\вен'д'атис'а* – бродити;
- *шо\лопатис'а* – перебирати.

Універсальними діалектизмами на позначення дії є дієслова *\цейкати*, *це\гойкати*, які позначають будь-яку дію.

З деяких діалектизмів говірки на позначення дій можна скласти синонімічні ряди:

- сильно кричати – *валу\вати*, *гал'у\кати*, *нагал'у\кати*, *гарла\панити*, *гар\лати*, *\гавкати*, *\гаркати*, *лементу\вати*;
- сваритися – *\йїстис'а*, *справу\в'атис'а*, *мер\зити*, *\гиркати*, *нагал'у\кати*;
- говорити – *ге\вегати*, *тара\банити*, *тирен'\д'іти*; повільно говорити – *\н'оркати*, *\н'ун'ати*, *\блейати*.

Лексичні діалектизми, які стосуються предметів побуту, приміщень та інших аспектів повсякденного життя, можна вважати однією з найбільш широких груп слів, які були виявлені у говірці:

- *ба\д'а* – велика посудина;

- *\бал'і́а* – велика миска;
- *ба\н'ак* – чавун;
- *бл'а\шанка* – залізна посуда на олію, гас;
- *\габл'і* – вила;
- *го\бора* – загін для худоби;
- *гобійс'у'а* – подвір'я;
- *\груба* – пічка;
- *дра\пак* – віник;
- *збан* – посуд для води;
- *к\варта* – кухоль на воду;
- *к\л'амка* – замок;
- *ка\вало́к* – шматок;
- *ка\зан* – чавунний посуд;
- *ко\в'ін'ка* – маленька кочерга;
- *л'ох* – підвал;
- *\лак'ітки* – ласощі;
- *мур* – паркан із каміння;
- *п'ід\вода* – віз;
- *\п'ідра, \по́дра* – сідало для курей;
- *па\тел'н'а, ча\ра* – сковорідка;
- *па\тика* – палиця;
- *по\ренча* – перила;
- *\р'ішча* – дрібний хмиз;
- *\ринва* – стічна труба;
- *\ринка* – глиняна посудина, в якій вирощують кімнатні рослини;
- *рон\делик* – каструля з ручкою;
- *\скатирка* – тканина, якою накривають стіл;
- *с\лойік* – банка;
- *ф'і\ранка* – занавіска на вікно.

- *шти\р'і* – коли;
- *\шона* – сарай.

Під час дослідження було виявлено значну кількість термінів, які жителі використовують для найменування різних предметів одягу та аксесуарів:

- *б\рашка* – пряжка;
- *бала\хон, бах\матий* – широкий одяг;
- *безру\кавка* – жилетка;
- *\боти* – теплі зимові чобітки;
- *вб\йори* – вишуканий одяг;
- *д\ран'т'а, барах\ло, стар\йо, ган'ч'ір\ки* – старий одяг;
- *\джерпер* – світер;
- *жи\кет* – піджак;
- *\йупка* – спідниця;
- *кап\тур* – кашкет;
- *\капц'і* – будь-яке взуття;
- *ку\файка* – ватянка;
- *кул'чики* – сережки;
- *\лахи, лах\міт':а, \шмат':а, ма\натки* – одяг;
- *\мат'н'і* – старі штани;
- *не\дох'ітки* – старе взуття;
- *панта\лони* – спідня білизна;
- *с\под'н'і* – підштанники;
- *\торба* – сумка;
- *\чун'і* – домашнє взуття.

3.2. Фразеологічні особливості говірки

Подільський діалект також відомий великою кількістю фразеологізмів, які використовуються і в говорі селища Тростянець. Шляхом аналізу аудіозаписів та матеріалів «Фразеологічного словника подільських і суміжних говірок» [25] і

«Фразем як матеріалів для досліджень фонетичних рис говірки» Н. Коваленко [24] ми виявили безліч цікавих особливостей, які характерні для мовлення місцевих мешканців. До того ж фразеологізми склали за різними тематичними групами.

Під час збирання матеріалу виявлено багато фразеологізмів, які містять назви тварин:

- *ди\витис'а \воўком* – неприємно дивитися;
- *здо\ровий йак бик* – дуже здоровий;
- *йак \б'ілка ў \колес'і* – важко наробитися;
- *йак ба\ран на \нов'і во\рота* – нічого не розуміти;
- *наб\ратис'а йак пес бл'іх* – дуже багато чого-небудь;
- *приду\шити кома\ра* – поспати;
- *прий\де ко\за до \воза* – доведеться ще кому-небудь звернутися з проханням;
- *ту\на йак в'іў\ц'а* – дуже дурна;
- *ў\пертий йак в'іл / ба\ран / в'іс\л'ук* – дуже впертий;
- *зро\билас'а йак ко\рова* – погладшати;
- *йак \зайцев'і стопс'іг\нал* – щось непотрібне;
- *йак к'іт з псом* – сваритися;
- *ко\ту п'ід \ф'іст* – пропасти;
- *кри\чати йак сви\н'а недо\r'ізана* – голосно кричати;
- *н'і \риба, н'і \мн'асо* – безхарактерна людина.

Часто вживаються вирази, пов'язані з релігійною тематикою, згадуванням Бога:

- *бог \змилуваўс'а* – змилосердитися;
- *\бога за \ноги схо\пити* – мати успіхи;
- *\боже боро\ни* – на позначення заборони;
- *бох \його \знайе* – невідомо;
- *дай \боже \памн'ат'і* – кажуть, коли треба щось пригадати;

- *йак у \бога за \пазухойу* – дуже добре жити;

Не менш вагомою є тематична група фразеологізмів, яка містить назви частин тіла:

- *аж \очи на \лоба по\л'ізли* – здивуватися;
- *б\рати до голо\ви* – переживати;
- *\вертиц':а на йази\ц'і* – важко пригадати;
- *\вилетіти з голо\ви* – забути;
- *від\битис'а в'ід \рук* – бути неслухняним;
- *\дурно \меле йази\ком* – розводити плітки;
- *\знати в ли\це* – знати особисто;
- *йед\на но\га \там / д\руга \тут* – дуже швидко;
- *моро\чити \голову* – набридати;
- *на ру\ках но\сити* – шанувати когось;
- *обли\зати \пал'чики* – дуже смачно;
- *розпус\тити йази\ка до \пуц'а* – дуже багато говорити;
- *т'іл'ки \н'іс стир\чит* – дуже схуднути;
- *ў\з'ати ў \руки* – приборкати.

Іноді вживаються фразеологізми, які містять назви овочів:

- *\дати гарбу\за* – відмовити в сватанні;
- *йак го\рохом об ст'і\ну* – безрезультатно;
- *тоўс\тий йак гар\буз* – мати зайву вагу.
- *ў ка\пус'т'і знай\шоўс'а* – відповідь на питання, звідки я взявся;
- *чир\воний йак бу\рак / поми\дора* – червоний від сорому;

Деякі фразеологізми, що використовуються в говірці селища Тростянець, можуть утворювати синонімічні ряди, як-от:

- спати – *п'і\ти на бо\чок, др'і\мати на хо\ду, д\рихнути без \задн'іх н'іг, аж оч'і зли\найуц':а, \сало вйа\зати, \спати, аж зас\лнитис', хрона\ка да\вати;*

- тікати – *нагост\рити \лиж'і, т'і\кати аж зас\линитис', \вивалити йази\ка;*
- їсти – *на\бити жи\лудок, на\жертис'а йак ко\рова, нап\хати \пел'ку;*
- розумний – *дру\жити з голо\войу, ба\н'ак \варит', \мати к\лепку ў голо\ві, с\в'ітла голо\ва, хо\д'ача енцикло\педійа;*
- дурний – *не всі \дома, дур\ній, йак с'і \б'ірскій \вал'анок, голо\ва і два \вуха, н'і в тин / н'і в:о\рота, нема у\ма, не фа\тайе чо\гос';*
- худий – *ху\дій йак бади\лина, \в'ітер \носит', жи\в'іт до хреб\та при\лип, кіс\ками ка\латати, лиш \гоч'і с'\в'іт'ац'а,*
- товстий – *в три опх \вата, йак ш \тири в \куп'і, \ширший йак \довший.*

3.3. Висновки до розділу 3

Подільський діалект відзначається різноманітністю та унікальністю своєї лексики та фразеології. Дослідження виявило, що в говірці трапляються цікаві діалектизми на позначення *рослин*: *ква\сок* – щавель, *свер\биус* – шипшина та *тварин*: *\л'оха* – свиня, *\мутел'* – метелик. Особливі діалектизми також виявлені в лексиці, пов'язаній з *їжею*: *ку\л'астра* – молозиво, *нап\шойа* – кукурудза. Крім того, варто відзначити наявність цікавих діалектизмів у лексиці на позначення *побутових предметів*, як-от: *\габл'і* – вила, *\груба* – пічка.

У говірці трапляється велика кількість слів, які описують *доц*, наприклад: *\курачий, слі\ний, \мрака, \мжичка, сл'акот\н'а*, а також часто вживаються емоційно-оцінні конструкції, такі як: *ото ўже \л'айе*.

У говірці можемо спостерігати велику кількість діалектних слів на позначення *зовнішніх особливостей* людини (зазвичай з негативною семантикою): *ба\н'ак* – голова, *бац\матий* – повний, *кривун \д'ака* – кривонога людина. Найбільшу групу лексики складають діалектизми на позначення *дій*, що створюють широкий спектр синонімічних рядів: *сильно кричати* – *валу\вати, гал'у\кати, нагал'у\кати, гарла\панити, гар\лати, \гавкати, \гаркати,*

лементу\вати. Універсальними є дієслова «\цеїкати», «це\гоїкати», які позначають *будь-яку дію*.

У говірці існує велика кількість фразеологізмів, які містять назви *тварин*: *йак \б'ілка ў \колес'і* – важко наробитися, *йак ба\ран на \нов'і во\рота* – нічого не розуміти; *частин тіла*: *від\битис'а в'ід \рук* – бути неслухняним, *моро\чити \голову* – набридати; *овочів*: *ў ка\пус'т'і знай\шоўс'а* – відповідь на питання, звідки взявся. Деякі фразеологізми можуть утворювати синонімічні ряди, наприклад: *дурний* – *не всі \дома, дур\ний, йак с'і \б'ірскиї \вал'анок, голо\ва і два \вуха, н'і в тин / н'і в:о\рота, нема у\ма, не фа\тайе чо\гос'*.

ВИСНОВКИ

Отже, подільський говір ще не отримав достатньої уваги в дослідженнях. Одним із основних факторів формування подільського говору є територіальний чинник. Історичні події, як-от напади татар та поділ території між різними державами, відбилися на діалектній мові мешканців. Селище Тростянець розташоване в зоні, поширення подільського говору, що вирізняється окремими фонетичними, граматичними та лексико-фразеологічними особливостями. Проведене дослідження дозволило виділити та підтвердити ряд фонетичних, граматичних, лексичних та фразеологічних особливостей говірки селища у живому мовленні.

Серед фонетичних ознак подільського говору основними є такі: твердість **р** перед голосними: *повто\рати, бура\ки*, наявність епентетичного **л** на місці давнього ***й** після губних приголосних: *здо\роул'а, дири\ул'аниї*, наявність епентетичного **н** після губного приголосного **м**: *м\н'асо, м\н'ати*, вживання протетичного **г**: *гоір\ки, гу\л'їя*, помірне **укання**: *ро\зумна, зу\зул'а*, депалаталізація **т'** у дієсловах III ос. однини і множини теперішнього часу і II ос. множини наказового способу: *па\дайут, дру\жит*.

Граматичні особливості подільського говору включають збереження форм двоїни у поєднанні з числівниками **два, три, чотири**: *дв'ї в'ід\рі, чотири коро\в'ї*, використання флексії **-іў** у іменниках жіночого роду I відміни в родовому відмінку множини: *\стравіў, піс\н'іў* та суфіксів **-ішч-, -ч-, -йушч-** для утворення вищого ступеня порівняння прикметників: *дріб\н'ішчий, ба\гач:иї, вред\н'ушчий*, вживання форми дієприкметників із суфіксом **-ан-**: *\ран'аниї, за\печаниї*, фіксація вказівних часток **ос'** та **он** у формах *о\с'о, го\с'о, он\до, гон\до*, активне вживання складеного присудка у формі нечленного прикметника – **годен**: *не \годна працю\вати*.

Подільський діалект вирізняється своєю унікальною лексикою та фразеологією. Під час дослідження ми встановили, що в селищі вживається значна кількість діалектизмів на позначення назв **рослин**: *гар\буз* – кавун,

сажанка, *\с'їянка* – цибуля, яку висаджують, **тварин**: *дз'омба\r'i*, *дз'омба\ки* – комарі, *\рабец'* – шуліка, **страв**: *\бебешки* – лівер, *ман\дзар* – пиріг з сиром, зеленню та яйцями, **метеорологічних явищ**: *ти\rішчити*, *и\парити* – сильно накрапати (про дощ), **зовнішності людини**: *\бебехи* – внутрішні органи, *\гемби* – губи, **рис характеру**: *нас\їйонї* – злий, *ур\вител'* – бешкетник, **членів родини**: *брато\ва* – це дружина брата, *\д'адина* – дружина дядька, **обрядовості**: *гил\це* – обрядове дерево, *ск\rин'а* – придане, **предметів побуту**: *\бал'їя* – велика миска, *\р'ішча* – дрібний хмиз та **одягу**: *д\rан'т'а*, *барах\ло*, *стар\їо*, *ган'ч'їр\ки* – старий одяг.

Значну частину лексики складають діалектизми на позначення дії. Ці слова дозволяють утворити синонімічні ряди, наприклад: говорити – *ге\вегати*, *тара\банити*, *тирен'\д'їти*; повільно говорити – *\н'оркати*, *\н'ун'ати*, *\блейати*. Дієслова «*\цеїкати*», «*це\гоїкати*» позначають будь-яку дію.

У мовленні місцевих жителів часто можна почути велику кількість фразеологізмів, у яких використовуються назви **тварин**: *їак \зайцев'ї стопс'їг\нал* – щось непотрібне, *кри\чати їак сви\n'а недо\r'їзана*, **овочів**: *чир\вонїї їак бу\rак / поми\дора* – червоний від сорому, **частин тіла**: *їед\nа но\га \там / д\rуга \тут* – дуже швидко, *на ру\ках но\сити* – шанувати когось та вирази, що пов'язані з **релігійною тематикою**: *\боже боро\nи* – на позначення заборони, *дай \боже \памн'ат'ї* – коли треба щось пригадати. Деякі фразеологізми утворюють синонімічні ряди: їсти – *на\бити жи\лудок*, *на\жертис'а їак ко\rова*, *нап\хати \пел'ку*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Фонетика: Навчальний посібник. Одеса, 1974. 50 с.
2. Березовська Г. Г. Словник говірки села Осички Подільського району Одеської області. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. 275 с.
URL: <http://surl.li/ubppg>

3. Березовська Г. Г. Східноподільські говірки в контексті подільського говору. Філологічний вісник Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини: зб. наук. праць. Умань: Візаві, 2012. Випуск 3. С. 8-14 URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1457/1/shidnopodilski_govirky.pdf.
4. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноподільських говірках: дис. ... канд. філолог. наук. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань. 2011. 391 с. URL: <http://surl.li/ubprqu>
5. Брилінський Д. М. Словник подільських говірок. Хмельницький: Редакційно-видавничий відділ, 1991. 116 с.
6. Бурлака І., Березовська Г. Г. Особливості діалектного мовлення жителів села Черповоди Уманського району Черкаської області. Науковий часопис Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру: зб. наук. праць студентів, магістрантів, викладачів / за ред. Т. М. Тищенко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. Вип. 9. 109 с. URL: <http://surl.li/ubprqx>
7. Вдовиченко А. В., Ситар Г. В. Фонетичні особливості говірки міста Гнівани Вінницької області: підсистема голосних. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. URL: <http://surl.li/ubprdr>
8. Войнаровський А. В. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Ч. II: Оратівський – Ямпільський райони. Житомир, 2021. с.200.
9. Гороф'янюк В. І. Матеріали до словника подільського говору. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.
10. Гороф'янюк В. І., Коваленко Н. Д., Тищенко Т. М. Подільський говір: Бібліографічний покажчик. Вінниця: ТОВ фірма «Планер». 2013. 141 с.
11. Гороф'янюк І. В. До питання історії вивчення подільського говору. Лінгвістичні читання: зб. наук. статей. Вінниця: „Ландо ЛТД“, 2011. Вип. 4. 186–199 с.
12. Гороф'янюк І. В. Метеорологічна лексика подільського говору: структурна організація та лексична мотивація. Волинь-Житомирщина. Історико-

- філологічний збірник з регіональних проблем. Випуск 28. 2017.
URL: <http://surl.li/ubprj>
13. Гороф'янюк І. В. Лінгвальне портретування українського села Булаєшти Республіки Молдова: фонетичні паралелі з подільським говором. ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych PAN Oddział w Lublinie / red. Maria Borciuch, Lubow Frolak. Lublin, 2012. Vol. 7. S. 57–63. URL: <https://journals.pan.pl/Content/93511>
14. Гороф'янюк І. В. Лінгвістичне портретування центральноподільських говірок української мови. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 2019. №28. URL: <http://surl.li/ubprw>
15. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови / І. В. Гороф'янюк; за ред. П. Ю. Гриценко; до друку рекомендовано Вченою радою Інституту української мови НАН України. Вінниця: ПП І. Б. Балюк, 2012. 304 с. URL: <http://surl.li/ubpsa>
16. Гриценко П. Ю. Основні риси подільського говору Поділля: історико-етнографічне дослідження. [Л. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, З. Є. Болтарович та ін.]. Київ: Доля, 1994. С. 74–81.
17. Дрозд О. В. Зі спостережень над системою консонантизму центральноподільської говірки села Могилівка Жмеринського району Вінницької області. *Лінгвоукраїністика XXI ст.: традиції та новаторство* : матеріали II всеукр. студ. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 30 трав. 2019 р. Вінниця, 2019. С. 30. URL: <http://surl.li/ubpsf>
18. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Радянська школа, 1966. 307 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002696>.
19. Іщенко Л. Р. Однослівні назви погодніх умов у говірках центрального Поділля. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 8. 2011. С. 259-263 URL: <http://surl.li/ubptj>

20. Іщенко Л. Р. Лексико-семантична підгрупа «Дош» центральноподільських говірок (на діалектному матеріалі села Бушинка Тиврівського району Вінницької області). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. Київ. Серія 10. 2011. Вип.7. С. 314–317 URL: <http://surl.li/ubptr>
21. Кметь А. Особливості говірки села Олешківці Хмельницького району Хмельницької області. Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика: збірник наук.праць. Хмельницький. 2019. Випуск 6. 197 с. URL: <http://surl.li/ubpty>
22. Коваленко Б. О. Деякі морфологічні риси подільського говору (на матеріалі роману «Люборацькі» А. Свидницького). *Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті*. Тернопіль, 2009. № 27. С. 89–92. URL: <http://surl.li/ubpul>
23. Коваленко Б. О. Рівень вияву діалектності у фольклорних записах XIX ст. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, 2015. С. 172–185. URL: <http://surl.li/ubpuv>
24. Коваленко Н. Д. Фраземи як матеріал для досліджень фонетичних рис говірки. *Комунікативний дискурс: наукова реценція і стратегії дослідження*: зб. матеріалів всеукр. наук.- практ. конф., м. Київ, 7-8 квітня 2016 р. Київ: Міленіум, 2016. С. 78–79. URL: <http://surl.li/ubpva>
25. Коваленко Н. Д. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Рута», 2019. 412 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/2487>
26. Краєвська Г. Про деякі фонетичні явища в говірках центрального поділля (на матеріалі термінології традиційних народних ремесел). Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Вінниця: ДонНУ, 2016. Вип. 31. 73 с. URL: <http://surl.li/ubpvg>
27. Майданик Є., Третяк Д. С. Тростянець: Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. / П.Т. Тронько (голова Головної редколегії). Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967–1974. Том Вінницька область. 1972: С.598-607.

- 28.Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори Київ: Наук. думка, 1990. 17 с.
- 29.Медуна Д. Ю. Особливості говірки села Красноставці Хмельницької області в контексті Подільського діалекту. *Культура як феномен людського духу*: зб. тез доп. наук. конф., м. Львів, 16-17 листопада 2017 р. Львів, 2017. С. 221-223. URL: <http://surl.li/ubpvz>
- 30.Поліщук Л. Б. Східноподільські говірки в контексті подільського говору URL: <http://surl.li/ubpwf>
- 31.Поліщук Л. Б. Східноподільські говірки на позначення лексики традиційного будівництва в контексті подільського говору. Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип. Умань, 2017. С. 145–149 URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/7893>
- 32.Поліщук, Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках: Автореферат. Вінниця, 2015. 25 с.
- 33.Сікоринська В., Березовська Г. Г. Мовні особливості говірки села Рогова Уманського району Черкаської області. ВПЦ «Візаві». 2016. URL: <http://surl.li/ubpwn>
- 34.Сліденко М. О., Зінько О. В. Історія селища міського типу Тростянець Гайсинського району Вінницької області. Матеріали LI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ. Вінниця. 2022. URL: <http://surl.li/ubpww>
- 35.Слободянюк Д., Березовська Г. Г. Фонетичні особливості говірки смт. Вендичани Могилів-Подільського району Вінницької області. Науковий часопис східноподільського лінгвокраєзнавчого центру: зб. наук. праць студентів, магістрантів, викладачів. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. Вип. 9. 109 с. URL: <http://surl.li/ubpxb>
- 36.Сташкевич І. А., Деда В. П., Зялковський О. О. Особливості подільського говору. Матеріали XLVII регіональної наук.-техн. конф. ВНТУ. Вінниця. 2019. URL: <http://surl.li/ubpxg>

37. Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі: карти/ [Д. Г. Бандрівський, Л. М. Григорчук, Ф. Т. Жилко та ін. Київ: Наук. думка. 1988. 520 с.
38. Тростянецька селищна територіальна громада. URL: <http://surl.li/ubpxm>
39. Шеремета Н. П. Говіркове мовлення у мовному просторі Поділля. аукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2013. Вип. 34. С. 314–317. URL: <http://surl.li/ubpxs>
40. Шеремета Н. П. Динаміка традиційної будівельної лексики у мовному звичаї Поділля. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник. Серія: Історична та філологічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. XI. URL: <http://surl.li/ubpxv>